

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

מסכת זבחים דף ב

ודשו בענין זה רבים.

הקדמה לסדר קדשים

הגמ' בשבת (דף לא.) אומרת על הפסוק: "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת", שכל מילה נדרשת על אחד מסדרי משנה. ואמרינן "חכמת זה סדר קדשים".

ויש להבין מה ענין קדשים לחכמה.

נקדים מדברי המהר"ל (תפארת ישראל) ורבי צדוק הכהן (פרי צדיק) ש'חכמה' היא התחלה של כל דבר. תהליך של הבנה מתחיל בחכמה, כפי שמפרש רש"י ש'חכמה' היא מה מקבל אדם מרבו.

ונצרך לכאן עוד את ענין המשכן והמקדש. דהנה את הל"ט מלאכות בשבת אנו למדים מהמשכן, וביארו רבותינו שהמשכן הוא עולם קטן, שכל העולם טמון בו. העולם המתוקן הוא מקום עבודת ה', אלא שהעולם הרגיל הוא מלשון 'העלם', ואינו משקף את המהות האמיתית. במשכן ובמקדש מתגלה העולם האמיתי.

ובזה יובן שעבודת המקדש נחשבת כ'התחלה' ובסיס לכל המציאות. על כן קדשים נקראים חכמה, שכל העולם נסמך על אותו יסוד.

בדף ב, ב מובאת המשנה להלן "לשם ששה דברים הזבח נזבח", ונתמקד בשני דברים מתוך הששה: לשם השם, ולשם ניחוח. רש"י מסביר לשם השם - לנחת רוח להקב"ה שאמר ונעשה רצונו. לשם ניחוח - לשם הנחת רוח להקב"ה שאמר ונעשה רצונו. ונראה שיש כאן כפילות. ובהגהות הב"ח כתב ש'לשם השם' היינו להקב"ה, וממילא הוא לנחת רוח לפניו.

וצ"ב השייכות בין שתי הכוונות הללו, שרש"י נצרך לומר שלשם השם מביא לידי ניחוח.

והנה, אחת המחלוקות הגדולות בין החסידים והמתנגדים קשורה לגמ' כאן. הנודע ביהודה (ז"ד מהדו"ק סי' צג) מביא את הנידון אם לומר "לשם יחוד" קודם עשיית המצוה. ובדברי המקובלים מבואר שהיחוד הוא לחבר ולייחד את ב' האותיות הראשונות שבשם - י"ק, בב' האותיות האחרונות שבשם - ו"ק. הנודע ביהודה מביא ראייה מסוגיין שאין לומר כן, שהרי רבי יוסי אמר שבית דין הורו שלא לכוין בלשמה של הקרבנות כדי שלא יבואו לידי טעות, וא"כ כ"ש שיש לנהוג כן ביחס לאמירת לשם יחוד בעשיית מצוות.

בתשובה שבתחילת ספר שער התפילה (לבעל באר מים חיים) נחלק על הנוב"י, דשאני הכא שסתמא לשמה, אך במצוות ליכא סתמא.

ועכ"פ נראה להוציא יסוד שבו יסכימו כולם. דהרי כו"ע מודו שיש לדמות קרבן למצוה, ולא ע"ז נתווכחו. וצ"ב דבמצוה מייחדים שם י"ק בו"ק, אך היכן עושים זאת בקרבן.

הרמב"ן עה"ת כתב דקרבן עפ"י תורת האמת הוא לשון קירוב, להראות שכל העולם הוא שם ה'.

השל"ה ביאר, וכן האריך מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, דבשם הוי"ה - ב' האותיות הראשונות שייכי לעליונים, וב' האותיות האחרונות הן הגילוי בתחתונים. ועל כן עמלק שמתנגד לגילוי ה' בתחתונים גורם לסילוק של ב' האותיות האחרונות ומאז נקרא הקב"ה רק בב' האותיות הראשונות - כי יד על כס קה"ה, שאין השם שלם. אך אינו יכול לפגום בשתי האותיות הראשונות שהם בעליונים.

בעוה"ז יש פער בין התחתונים לעליונים, ועל כן יש הבדל בין י"ק לו"ק. וכתוב באריז"ל שלעתיד לבא יהיה שם ה' - יהי"ה, וזהו לשון הפסוק: ביום ההוא יהי"ה ה' אחד", שכן אז העליונים והתחתונים יגלו באופן שווה ולא יהיה הסתר.

העבודה שאנו מנסים לעשות במשך שית אלפי שנים, הוא להביא לחיבור שלם בין העליונים לתחתונים.

וזהו שכתב הרמב"ן שקרבן הוא לשון קירוב. חיבור כל העולם לאחד.

לאור כל זאת מבואר מהן ב' הכוונות: "לשם השם" - היינו לשם הקב"ה שנמצא בעליונים. "לשם ניחוח" - היינו עבודת האדם בתחתונים שמעלה נח"ר לפניו. וזה מה שרש"י אומר שלשם השם מביא לידי נחת רוח, שזו תכלית העבודה להביא לחיבור זה של הקב"ה ונחת רוח מעבודת האדם בתחתונים.

כשם שבכל מצוה יש פעולה של ייחוד שם ה', כך בקרבנות. אנו באים לחבר בין הגילוי העליון למקום העבודה - העולם התחתון. וזהו העסק בסדק זה, הסדר שנקרא חכמה, שורש כל העבודות.

דף ג

תשובה בריאה חדשה

חטאת ששחטה לשם עולה פסולה ולשם חולין כשרה, ומשום דמינה מחריב בה, דלאו מינה לא מחריב.

בספר לקח טוב להגר"י ענגיל (כלל ו) חוקר האם הקדש נחשב לבריה

חדשה, או שזו אותה בהמה אלא שחל עליה שם נוסף של 'הקדש'.
ונפק"מ לדין דיחוי, ע"ש.

ומביא ראה מהגמ' במכות (כב, א) המנהיג והמרביע בשור פסולי המוקדשין לוקה, ומבאר ריב"ן דשור פסוהמ"ק הוא תערובת של הקדש וחולין, ועל כן יש בו כלאים. ומכאן מוכח שבהמת הקדש היא בהמה מסוג אחר, ועל כן שייך בו כלאים כמו בשני מיני בעלי חיים. וכן בגמ' כאן רואים זאת, ממה שאמרו שחולין כלפי הקדש נקרא "לאו בר מינה". וכן מהמשך הגמ' רואים כן ביותר, שעשו מחיצה אצל תנור כחולין אצל חטאת, הרי שקדשים מול חולין הוא בריה חדשה במציאות, כפי המחיצה מול התנור. ע"ש עוד.

נקודה זו קשורה לעבודת הימים הללו, שהרמב"ם כתב (הל' תשובה פ"ו הל' ו): "התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד..."

ובצדקת הצדיק לרבי צדוק מבאר, שהבעל תשובה נקרא בריה חדשה לגמרי.

ובזה יש לבאר המשך דברי הרמב"ם שם (הל' ח): "וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, או להזכיר לפניו כדי לביישו, או להזכיר דברים וענינים הדומים להם, כדי להזכירו מה עשה..." וצ"ב מדוע שייך דין זה להלכות תשובה, הרי זו הלכה הנוגעת לדיני אונאת דברים.

ומבארים, שכוונת הרמב"ם לייסד שבעל תשובה הרי הוא בריה חדשה, ועל כן אין להזכירו מעשיו הראשונים, ולא רק משום שהדבר מצער אותו, אלא שזו תזכורת שאינה במקומה, שאין שייכות בין מעשיו הראשונים למצבו כיום.

בהמה שחלה עליה קדושה, הרי היא כבריה חדשה. וכן הוא באדם שעושה תשובה, שחלה עליו קדושת התשובה, הרי הוא כבריה חדשה הנוצרת עתה.

דף ת

נשים וגויים בקרבן ציבור

נציע כאן שתי נקודות בהלכה, שיש בהן השקה לעניני מחשבה, וכפי שנמצא בהרבה מקומות ובפרט בסדר קדשים.

א.

אחד החילוקים בין שינוי קודש לשינוי בעלים, ששינוי קודש שייך גם בקרבן ציבור, אך שינוי בעלים אין שייך בקרבן ציבור, ומפרש רש"י, מפני שהכל בעליו.

הגרעק"א בתשובותיו (ח"א סי' ט) כתב שנשים פטורות מתפילת מוסף, שכן כל ענינה של תפילה זו הוא שבאה כנגד קרבן מוסף (ודלא כשחרית ומנחה שישודם לא רק כנגד הקרבנות אלא גם אבות תיקונים), ואשה

אין לה חלק בקרבנות הציבור, שאינה נותנת מחצית השקל. ומוסיף שכן מובא בתשובות בשמים ראש [במאמר המוסגר: על ספר זה יצאו עוררין שהייחוס שלו לרא"ש מזוייף, ועכ"פ חזינן שהרעק"א מצא לנכון לצטט ממנו].

ובשו"ת באר יצחק (או"ח סוף סי' כ) העיר על דבריו, דא"כ תקשה לפי מאי דאיתא במנחות (כא, ב) דהכהנים פטורים משקלים, וכן לויים, וכן קטנים פחותים מבני כ', אטו כהנים ולויים וקטנים יפטרו ממוסף. אלא ע"כ מוכח דאין תפילת המוסף תלויה בשקלים כלל. וכן מוכח מסתימת הפוסקים דנשים חייבות בתפילה ולא חילקו בין מוסף לשארי תפילות.

וביאור הדבר, שקרבן ציבור מכפר על כל עם ישראל, אפילו אותם שאינם שוקלים. ובספר עמודי אור (סי' ז) מביא ראה לכך מהגמ' כאן, שבקרבן ציבור אין שינוי בעלים, ומדוע לא נימא שיחשבו לשם אישה וכיו"ב, אע"כ שגם אישה בכלל הציבור. ועומק הדבר ששם ציבור חד הוא, ואין שייך להתחלק בין האישים השונים.

ב.

התוס' בסוף העמ' מקשים מדוע לא נימא שיהיה שינוי בעלים גם בקרבן ציבור, באופן שחושב לשם גוי. ותירצו דשינוי בעלים אינו אלא במחויב כפרה כמותו וזה אין שייך בגוי. והקשו האחרונים דהרי באמת נכרים נודרים עולות כישראל, וא"כ שפיר הוא בר הקרבה כמותו. ומיישב בקהילות יעקב (ז, ב) דאף שהנכרים מביאים נדרים ונדבות, אינם מתכפרים בהם כלל ואין שמים נקרא על הקרבן כלל.

ויש להוסיף על כך את יסוד רבותינו (דברי סופרים אות לה) שאצל נכרים שייך תשובה, אך רק מכאן ולהבא ולא כדי לתקן את העבר, ומובן אפוא שהגם שהנכרי מביא קרבן, אין לו כפרה של ממש.

דף ה

רמי ריש לקיש על פעוהי

"רמי ריש לקיש על מעוהי ומקשה... אם כשרים הם ירצו, ואם אין מרצים למה באים".

בשו"ת תורה לשמה לבעל הבן איש חי (סי' שסז) למד מגמ' זו שאדם שלומד תורה ומתעייף, מותר לו ללנוח לזמן קצר על גבו או על בטנו ואין בכך חסרון דרך ארץ.

ויש להבין מדוע הוזכרה העובדה שריש לקיש שכב על בטנו. ובפרט שיש להבין כיון שזו היתה דרכו של ריש לקיש, מדוע הוזכר דבר זה דוקא בסוגיא דמחשבת שלא לשמה.

ובספר קרן אורה כאן, וכן בתקנת השבין לרבי צדוק הכהן (סי' י) מבארים, שאמנם האדם צריך לעשות כל מעשיו לשם שמים. אך פעמים רבות אדם אוכל להנאת כריסו. האם נחשב הדבר כעבירה או ש'כשר'. ואומר ריש לקיש, כל הזבחים שנזבחו שלא לשמה, כלומר אכילה שאינה לשם שמים, כשרים. וזאת ע"י הברכה תחילה

בטומאת מקדש וקדשיו, ומשום שזהו הנושא המרכזי ושורש כל הכפרות, ממנו תוצאות חיים לכפרת שאר החטאים.

דף ז

עולה דורון, ראש השנה

הגמ' מוכיחה שעולה היא דורון, שהרי אם לא שב בתשובה על ביטול העשה, זבח רשעים תועבה. ואם שב בתשובה, לשם מה זקוק לקרבן. אלא על כרחך עשה תשובה, ואעפ"כ מביא עולה לשם דורון.

המשנה למלך (שגגות פ"ג ה"ז ד"ה וראיתי) נקט דזבח רשעים לא מיקרי אלא במומר להכעיס. ומקשה בספר דם זבחים מסוגיין, שנראה שאפילו על עבירת עשה נקרא זבח רשעים.

המנחת חינוך (ססד, ג) דן בדברי הרמב"ם שיעקר מצוות תשובה היא בוודאי והוא מעכב הכפרה, ומה שאמרו בקידושין (מט, ב) דאפילו רשע גמור שקידש אשה ע"מ שאני צדיק, חיישין לקידושין, שמא הרהר תשובה בלבו, אין מדובר שם על כפרה אלא על שם צדיק. וממשיך להקשות מסוגיין, דמאי מקשה, נוקמה שעשה תשובה בלי וידוי, דמצד אחד כבר לא נקרא רשע, ומצד שני עדיין זקוק לכפרה ושפיר מביא קרבן.

ותירצו האחרונים (שיעורי הגר"ד; זבחי קודש להגר"מ שטרנבוך שליט"א), דבדין זבח רשעים תועבה יש ב' דינים: חדא הפסול בקרבן (כלומר דעצם הדבר שהגברא הוא רשע מונע ממנו מלהקריב שום קרבן) וזה רק במומר (כדברי המל"מ), השני דאין הקרבן מכפר אפילו כפרת עשה אם לא עשה תשובה, ואף שאינו רשע גמור.

ונבאר יותר: הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ג, מבאר שאדם בעל רוב זכויות הוא צדיק, רוב עבירות הוא רשע, ומחצה על מחצה הוא בינוני, ועל זה הדין בראש השנה כידוע מענין ג' ספרים נפתחים.

והקשה מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, דלכאורה בדיני שמים לא הולכים דוקא לפי רוב, וראיה ממשנה רבינו שהיה צדיק גמור ובידו רוב זכויות, ואעפ"כ נגזר דינו שלא להכנס לא"י מפני עבירה אחת.

וביאר, דהרמב"ם בתחילת הלכות תשובה מבאר שצורת התשובה היא דוקא ע"י וידוי, ומקשים המפרשים מהגמ' בקידושין (הנזכרה לעיל). אלא שיש שתי הגדרות (וכבר הבאנו כן בקצרה לעיל מהמנ"ח): א) אם האדם נקרא צדיק או רשע, ולזה די בהחלטה בלב. ב) כפרת המעשים הפרטיים.

בראש השנה ממליכים את הקב"ה, והדין הוא עד כמה האדם שייך להמלכה זו. הנידון הוא "מי הוא האדם", ולא על המעשה הפרטי. ועל כן בראש השנה דנים על פי רוב (ואין זה רוב מספרי אלא באיכות, האם האדם נחשב צדיק או רשע). וזה הטעם שבר"ה אין מזכירים וידוי או חטאים אע"פ שזה עיקר התשובה, דרק ביוה"כ עוסקים בתיקון המעשים הפרטיים.

ונראה שזהו מה שהבאנו בענין זבח רשעים, דהנידון על הגברא אם

וסוף, ועוד דמי שהוא צדיק, גם כשאינו מתכוין לשם שמים, כל מעשיו באופן טבעי משוייכים לכבוד שמים.

וזהו שאמר ריש לקיש אחרי כן "אפתח אנא פתחא לנפשאי", כלומר כשאני אוכל ונהנה, גם אם אינו בכלל נדר, לפחות הוא בגדר נדבה. וזהו ששכב על בטנו, להורות שאף אכילה שאינה לשמה, עולה לכשרות.

מהלך נוסף מבאר הבני יששכר בספרו אגרא דפרקא (אות שא), ודבריו עמוקים, ורק נציין דבריו, ישמע חכם ויוסף לקח לפי הבנתו.

בשער הגלגולים מבואר שאדם נשלח לעוה"ז כדי לקיים מצוות מסוימות, ואם לא השלים את חוקו ולא קיים את כל חלקו, עליו לחזור בגלגול. ואיזה גוף יקום לבסוף בתחיית המתים - אותו גוף שסיים והשלים את חוקו. אך מה יעלה בגורל הגופים שעשו מצוות אך לא בשלימות, מה יעלה בגורלם? על זה דן ריש לקיש, שכאשר היה זבח שנובח שלא לשמה, כלומר שלא נשלם גוף האדם, מה יהיה עם אותו גוף? ועל כן הוזכר שריש לקיש שכב על הבטן, והוסיף רש"י שמביט על הקרקע. כי כשהגוף ישוב אל העפר, מה יעלה בגורל הגוף הזה? ואומר ריש לקיש שאמנם אינו עולה לבעלים לשם חובה, שרק הגוף המושלם, יזכה, אך מ"מ גם בגופים האחרים יש בזה איזו מעלה, ולשון האגרא דפרקא: "שהם הארת הגופות הראשונים ותהי להם לנפש", כלומר שריש לקיש לומד ממתני' דאף זבח שלא עולה לבעלים לרצון, יש לו כשרות וקיום מסוים.

דף י

טופאת מקדש וקדשיו

"שעירי עצרת למה הם באים, על טומאת מקדש וקדשיו... שני למה קרב, על טומאה שארעה בין זה לזה. אמור מעתה, ראויים היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל עשה אלא שחיסך הכתוב."

צריך להבין מדוע דבר זה - שעם ישראל זקוק לכפרה מתמדת, נלמד דוקא דרך טומאת מקדש וקדשיו.

ונצרך לכאן מה שדיברנו בתחילת מסכת שבועות, שנאמר שם שהשעיר הנעשה בפנים ביוה"כ מכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ושאר העבירות מתכפרות ע"י השעיר המשתלח. הלא דבר הוא, שכל כך הרבה מתעכבים ביוה"כ על עבירת טומאת מקדש וקדשיו. ובמהרי"ל מנהגים (תפילת מוסף דיוה"כ אות יח) כתב על זה, שכפרת המשתלח תלויה בשעיר הפנימי. ועוד, שגם בזמנינו שייך להכשל בטומאת מקדש, ליושבי א"י, ואנו מתפללים עליהם.

ומו"ר הגר"מ ש"זצ"ל בספר נחותי ימא (קונט' מועדים וענינים ט' בהערה), ביאר כך: כפרתן של ישראל מגיעה דרך זה שהלב מתכפר ומתנקה, ואח"כ שאר הגוף מתכפר. כשמתקנים את טומאת מקדש וקדשיו, הרי בזה מתקנים את הלב, על כן כל כך מתעכבים על ענין פנימי זה.

ונצרך את הדברים לגמ' דילן, שאמנם מדובר כאן על עצרת, אך עכ"פ כשמציינים את זה שעם ישראל זקוק לכפרה מתמדת, נזכר הדבר

הוא "רשע", בזה דוקא במומר להכעיס. אך הנידון השני על המעשה עצמו שעליו הוא מביא קרבן, כל שלא שב עליו באופן פרטי, אין שייך שיביא עליו קרבן.

דף ח

חטאת שלא לשמה פסולה

כל הקרבנות שנשחטו שלא לשמה כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מפסח וחטאת שנפסלים.

המהרש"א בפסחים (חי' אגדות דף קטז, ב) אהא דכל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח מצה ומרור על שום מה וכו' - מבאר: "לא מצינו בשאר מצוות דבעיא שיאמר בהן על שם מה, דסגי להו בברכה על המצוה, אבל טעם הענין הוא מפורש ברפ"ק דזבחים דכל הזבחים וכו' חוץ מן הפסח וחטאת דפסולין שלא לשמן, וטעם הענין מפורש שם (א"ה, צ"ב היכן מפורש) דלפי פגמם ורחקם מן הקדושה בעי טפי קירוב לקדושה, דהיינו זביחה לשמה, ועל כן אר"ג דגם אכילת הבעלים יהיה מפורש לשמה לקרב אל הקדושה, וז"ש פסח על שם שפסח הקב"ה כו' שכבר היו ישראל במצרים תחת ממשלת קליפות הטומאה לעבוד ע"ז וכו'..." ע"ש.

ונראה כוונתו, דכיון שקרבן חטאת בא לקרב את החוטא בחזרה אל ה', אם אין כאן כוונה נכונה, חסר בעיקר הקרבן. וזה גם ענין פסח, כפי שמבאר המהרש"א, שביציאת מצרים הוציא הקב"ה את ישראל מתחת ממשלת קליפות הטומאה. מה שאין כן בשאר הקרבנות שכיון שעיקר ענינם הוא לא להתקרב מריחוק כ"כ, ולכן הם כשים אפילו שלא לשמה.

ובאמרי אמת (ימים ראשונים של פסח תרצ"ג) מביא את מתנייתו, ומבאר: "חטאת היינו בעל תשובה והוא צריך להיות לשמה בלבד כדי שיוכל לחזור למעמדו, ובפסח ג"כ איתא משכו ידיכם מעבודה זרה, שאז קבלו עליהם בני" עול מלכות שמים וכו'".

דף זה נלמד בערב ר"ה, ויש כאן מוסר השכל וקשר ישיר לראש השנה.

בספרי חסידות מובא שעיקר העבודה בראש השנה היא עבודת המחשבה, שהרי ביום זה עלה במחשבה לברוא את העולם (כדביארו התוס' ר"ה כז, א ד"ה כמאן).

רבי צבי הירש מרימנוב (בארות המים) כתב: "בראש השנה הוא תיקון על מה שפגמנו בכל השנה חלילה במחשבה, ולכן נתן לנו השי"ת מצוות שופר שהיא חכמה ואינה מלאכה... ולכן קראוהו חז"ל יום הזכרון, היינו עולם המחשבה ששם הזכרון."

ורבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן סי' ריא) כתב דמה שהעולם נוסעין לצדיקים על ר"ה, כדי לזכות לטהרת וקדושת המחשבה.

ולאור דברי המהרש"א מתבארים הדברים היטב, שכאשר אדם רוצה להתקרב להקב"ה אחרי שנתרחק, יש חשיבות רבה למחשבה טהורה

ונכונה, שזה העיקר בהתקרבות מריחוק. וזהו יום ראש השנה.

דף ט

אין כפרה למתים

"אין כפרה למתים".

וקשה מהמובא בבית יוסף (הל' יום הכיפורים סוף סי' תרכא): "כתב המרדכי מה שהורגלו לידור צדקה ביוה"כ עבור המתים, יש להביא ראיה מספרי דתניא בפרשת עגלה ערופה כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים צריכין כפרה. וכתב הרוקח מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביוה"כ יש להם אסמכתא וכו'".

ובשו"ע (שם סעיף ו) איתא: "נהגו לידור צדקה ביוה"כ בעד המתים. הגה. ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ".

ובספר חסידים (סי' תתשעא) מביא את הגמ' בהוריות (ו, א) "ראויה כפרה זו שתכפר אף על יוצאי מצרים", הרי שמה שעושים בני האדם בעוה"ז, מועיל למתים. ע"ש שהאר"ך.

ומכל זה קשה על המבואר בסוגיין דאין כפרה למתים.

בבית האוצר (מערכת א-י כלל פו) מביא ראיות רבות שיש כפרה למתים, וכן מה שאמרו בקידושין (לא, ב) שבתוך י"ב חודש אומר אדם על אביו "הריני כפרת משכבו". וכיצד הדברים מתיישבים עם סוגיין דאין כפרה למתים. ויישב "וצריך לומר דמשונים עניני כפרה הנ"ל מכפרת קרבן דאמרינן בה דאין כפרה למתים", ומביא שני טעמים מדוע אין כפרת קרבן למתים: א) בקרבנות כתיב אדם כי יקריב מכם, ומת לאו אדם מיקרי. ב) המיתה מכפרת במקום כפרת הקרבן. [ונכללים הדברים בספר חסידים הנ"ל שכתב דאין כפרה למתים מפני שבמיתה כבר התכפר החטא, וקשה דא"כ מדוע נצרך שהבן יכפר על אביו לאחר מותו. וצ"ל דדוקא לענין קרבן ביאר דהמיתה מכפרת וא"צ תו קרבן].

ויש לבאר עוד, בהקדם דברי הרמב"ן (ויקרא א, ט) בטעם הקרבנות ע"פ הפשט, שזריקת הדם ושאר עבודות הקרבן נעשים מתוך מחשבה שהאדם היה ראוי להישחט וכו', והקרבן בא תחתיו. ובשפת אמת (ויקרא תרמ"ג) מבואר שיסוד זה שהבהמה באה תחת האדם, נוסד בעקידת יצחק, שהאיל החליף את יצחק.

ומעתה מבואר היטב שדוקא באדם חי שייך ענין הקרבנות שבאים במקומו, אך במי שכבר מת אין משמעות לפעולות שמבטאות מיתה. ואולי ביאור זה נכלל בדברי הבית האוצר.